

ΛΟΓΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης κατὰ τὴν πάνδημον εορτὴν
Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων

ὑπὸ τοῦ Παροσιωτάτου Ἀγριμανδρίτου

ΜΙΣΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ,

Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Βασιλικῷ Πανεπιστημίῳ.

Τυπωθεὶς δι' δημοσίαν δαπάνην 1852.

.....
"Εἰπεν ὁ Κύριος τοῖς ἰαυτοῦ μαθηταῖς! Ὑμεῖς ἰστέ ἐν
τοῦ κόσμου. Οὕτω λομφάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν
ανθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι
τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς! Ματθ. κισ. Β., 11
.....

Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα! καὶ εὐσεβεστάτο! μου ἀποσταί!

ΛΑΜΠΡΑ καὶ χαρμόσυνος ἀνατέλλει ἐν τῷ πνευματικῷ τῆς
ἐκκλησίας ὀρίζοντι ἡ σημερινὴ ἡμέρα, ὡς καθιερωμένη εἰς τὴν
ἐνδοξον μνήμην τῶν τριῶν μεγάλων αὐτῆς ἱεραρχῶν, Βασιλείου
τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσο-
στόμου. Εὐλαβῶς τιμῶμεν αὐτοὺς πάντες οἱ πιστοὶ καὶ μακα-
ρίζομεν, ὡς φῶτα τοῦ κόσμου, ὡς στύλους τῆς ἐκκλησίας, ὡς
εὐεργέτας τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ ἀντιληπτορας, μᾶλλον δὲ, ὡς εὐερ-
γέτας κοινούς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀνδρας ἁγίους, ὡς διὰ τοῦ
φωτός τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὀρθῆς αὐτῶν διδασκαλίας φωτίζοντας
ἡμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἅ ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου!

Τῇ πανενδόξῳ αὐτῶν μνήμῃ ἐπισυνάπτει τὸ Ἑλληνικὸν Πανε-
πιστήμιον καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τελούμενον εὐγνωμόνως μνημόσυνον
ὑπὲρ τῶν φιλογενῶν ἀνδρῶν, ὅσοι περὶ πλείστου τὸν φωτισμὸν
τῆς νεολαίας ποιοῦμενοι, συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι γενναίως
εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὴν παγίωσιν καὶ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ·
διότι καὶ τούτων τὸ εὐεργέτημα ἐπεκτείνει τὴν ὠφέλιμον αὐτοῦ
ἐπιρροὴν εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ὡς ἀφορῶν τὸν
φωτισμὸν, τὴν δόξαν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῆς.

Τὸ μνημόσυνον τοῦτο μετὰ τηλικαύτης ἐκκλησιαστικῆς παρ-
ρησίας κατ' ἔτος ἐπιτελούμενον. ὑπὲρ υγείας μὲν καὶ εὐημερίας
τῶν ζώντων, σωτηρίας δὲ καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ἀπέλ-

θόντων, οὐ μόνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν εὐεργετούμενων δεικνύουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν διακινῶσι, παραδίδοντα ἑαυτὰ εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν μνήμην τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ἐν ᾧ προσφέρεται ἡ ἀντίμακτος καὶ ἱλαστήριος θυσία πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας, ἵνα ὡς δίκαιος καὶ μεγαλόδωρος μισθαπαδότης τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀνταμείψῃ αὐτοὺς διὰ τῶν ἀκηράτων αὐτοῦ ἀγαθῶν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Τοιαύτη καὶ ὀφείλεται καὶ ἀπονέμεται παρὰ τῶν ζώντων τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς ἐργάτας τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κανονίσασα τὰς τοιαύτας μνήμας καὶ ἑορτάς τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, προσέθετο καὶ ἄλλον ὑψηλότερον καὶ θεοφιλέστερον σκοπὸν ὑπὲρ τῶν ἐπιτελούντων αὐτάς, προσέθετο τὸν κατάρτισμόν τῶν ζώντων καὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν εἰς τὴν εὐσεβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, προτείνουσα αὐτοὺς εἰς μίμησιν τὴν ἁγιότητα καὶ ἀρετὴν τῶν ἑορταζομένων καὶ μιμημονευομένων μακαρίων ἀνδρῶν· εἰ γὰρ καὶ ἀπολαύουσιν οὗτοι ἐν οὐρανοῖς παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ τὴν ἀνεκλάλητον χαρὰν καὶ τὴν ἀκήρατον δόξαν παρὰ τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ κάτω ἐτι μένοντες, καὶ ταῖς φροντίσι τοῦ ἐπικλήρου τούτου βίου ἐγκλινόμενοι, καὶ τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ πολλάκις ἐπιλανθάνομενοι, χρῆζομεν ὑποστηρίξεως καὶ ὑπομνήσεως πολλάκις τῶν ἡμετέρων καθηκόντων, ὅπως ἐξεγειρόμενοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν κατὰ ζῆλον ἐκείνων καὶ μίμησιν, καὶ δι' αὐτῆς εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ, γενώμεθα καὶ ἡμεῖς συγκοινωνοὶ τῆς ἐκείνων δόξης καὶ μακαριότητος. Ἰδοὺ ὁ ὑψηλὸς καὶ κρινωφελὴς σκοπὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἑορτῶν. Τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν ἡρμήνευσεν καὶ εἰσηγήσατο ῥητῶς τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ μακάριος Παῦλος α Μνημονεύετε, λέγει, τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὡν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀνατροφῆς, μιμῆσθε τὴν πίσιν· ὡ ἀναλογιζόμενοι, λέγει, καὶ ἐξετάζοντες, πῶς διήκουσαν τὸν ἐνάρητον αὐτῶν βίον, μιμῆσθε τὴν πίσιν.

Ποίᾳ δ' ἄρα γε ἀρετῇ παρὰδειγμα παρέχει ἡμῖν εἰς μίμησιν ἡ τῶν σήμερον ἑορταζόντων ἁγίων μνήμη; ὦ ἀδελφοί! καὶ δύναται τις, μέλος ὢν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, νὰ τὸ ἀγνοῇ; ὁ ἀσθετος ζῆλος αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀληθειαν, οἱ ἀκάματοι ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, τῆς θεοτεύκτου ταύτης κιβωτοῦ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, ἡ διηγετικὴ πάλη κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῆς αἵρέσεως, ἡ ἀδιάκοπος μέριμνα αὐτῶν εἰς τὸ νὰ διατα-

ρήσῳσι καὶ παραδώσωσιν ἄσυλον καὶ ἀκέραιον εἰς τὰς ἐπερχο-
 μένας γενεάς τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως, τὴν ἱεράν ταύτην παρα-
 καταθήκην τῶν πατέρων καὶ τῶν θεοπεμπτων ἀποστόλων, ἰδοὺ
 τῆς ὑψηλῆς ἀρετῆς τὸ διδόμενον ἡμῖν παρ' αὐτῶν παραδειγμα
 εἰς μίμησιν ! Ἀλλ' ἔχομεν τάχα τὴν προσήκουσαν προθυμίαν εἰς
 τὴν μίμησιν τῶν ὑψηλῶν τούτων παραδειγμάτων ; ἡ εἰμεθα
 ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι ; ἵνα συλλέξωμεν ἐν τῇ σεπτῇ ταύτῃ
 πανηγύρει τὸν ἐξ αὐτῆς πνευματικὸν καρπὸν , συγχωρήσατέ μοι
 νὰ ἐξετάσωμεν διὰ τοῦ λόγου , ὁποῖαν χρήσιν κάμνομεν τοῦ
 τοιοῦτου τῶν θείων ἡμῶν πατέρων παραδείγματος.

Πνεῦμα τῆς ἀληθείας πανάγιον , τὸ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 ἐπιροιτήσαν τοῖς ἀνθρώποις , καὶ φωτίσαν καὶ συνετίσαν τοῦ
 θεοῦ λόγου τοὺς κήρυκας , φώτισον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ τὴν
 ἐμὴν διάνοιαν , καὶ ὁδήγησον τὴν γλῶσσαν μου , ἵνα λαλήσῃ τὴν
 εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν ἀπροσκόπτως πρὸς τὸ εἰσεβῆς μου τοῦτο
 ἀκροατήριον , πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ οἰκοδομήν . Συνέτισον
 δὲ καὶ αὐτοὺς διὰ τῆς φωτιστικῆς σου χάριτος , διανοίγον τοὺς
 ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν , ὅπως κατανοήσαντες τὸ θεῖον
 θέλημα , σχηματίζωσι τὸν βίον αὐτῶν κατ' αὐτὸ , εἰς δόξαν τοῦ
 ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ εἰς σωτηρίαν πάντων ἡμῶν !

Ὅτι μὲν ὀφείλομεν νὰ μιμώμεθα πιστῶς τὸ παράδειγμα τῆς
 ἀρετῆς πάντων τῶν ἁγίων ἀνδρῶν , ὅσοι διὰ τῆς εὐσεβείας καὶ
 τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐδοξίσθησαν καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώ-
 ποις , τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός , τὸ τελειό-
 τατον ἀργέτυπον πάσης ἡθικῆς ἀρετῆς , ὁ δοὺς πάσης ἡθικῆς
 τελειότητος τὸ κέλαιστον παράδειγμα , ἐνετείλατο τοῖς ἑαυτοῦ
 μαθηταῖς , καὶ δι' ἐκείνων πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν .
 « Ἰποδεῖγμα δέδωκα ὑμῖν , ἵνα καθὼς ἐγὼ ποιῶ , καὶ ὑμεῖς ποι-
 ῇτε . » Οὐ μόνον δὲ τοῦτο , ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἰδίῳις μαθη-
 ταῖς παρηγγείλεν , ἵνα καὶ αὐτοὶ παρέχωσι τοῖς πιστοῖς τὸν
 ἑαυτῶν θεοφιλῆ βίον τύπον καὶ παράδειγμα τῶν ἀρετῶν εἰς
 μίμησιν . « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώ-
 πων , ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλά ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα
 ὑμῶν τὸν ἐν οὐρανοῖς , » Τὸ φῶς , λέγει , τῆς θείας γνώσεως , ἣν
 ἔχετε λαβόντες , πρέπει νὰ δεικνύητε εἰς τὴν νόμιμον διαγωγὴν ,
 εἰς τὰς πράξεις τὰς ἀγαθὰς , ἵνα , βλέποντες ταύτας οἱ ἄνθρωποι ,
 διεγείρωνται εἰς μίμησιν αὐτῶν , καὶ οὕτω δοξάζεται παρὰ
 πάντων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ τὴν τοιαύτην πολιτείαν ἐντε-
 λαμένου· ὅθεν καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ ἀπόστολος , ὁ μακάριος Παῦλος ,
 ἔγραψε πρὸς τοὺς Κορινθίους α Παρὰ κληρὸν οὖν ὑμᾶς μιμηταὶ μου

γίνεσθε » (Α. Κορ. δ'. 16) και πρὸς τοὺς Ἐφεσίους « Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ (ἐ. 1.) και πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς « Μιμηταὶ γίνεσθε τῶν διὰ πίστεως και μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἀπαγγελίας » (Ἐβρ. ς'. 12.)

Ἀλλ' ὅμως, μία τῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνεργηθέντων σχεδὸν ἀντιφάσεων ὑπάρχει και αὕτη· ὅτι μὲν ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις βλέποντες, μισοῦμεν μάλιστα και ἀποστρεφόμεθα, τοῦτο ἡμεῖς ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν δὲν θέλομεν νὰ τὸ ἀποβάλλωμεν· ὅτι δὲ ἐν τοῖς φρονήμασι και ταῖς πράξεσιν ἄλλων ὁρῶντες ἀγαπῶμεν και θαυμάζομεν, τοῦτο δὲν ἔχομεν τὸ θάρρος και τὴν ἀνδρίαν νὰ τὸ οἰκαιοποιηθῶμεν και ἡμεῖς και νὰ τὸ μιμηθῶμεν.

Οὐδὲν ἄλλο θαυμάζομεν τοσοῦτον και ἐπαινοῦμεν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅσον τὸ εὐσταθὲς τῆς γνώμης και τὸ ἀναλλοίωτον τῶν ἰδίων φρονημάτων ἐν ταῖς ποικίλαις τοῦ βίου μεταβολαῖς και περιπετεῖαις. Ἡ ἀρέσκειά μας εἰς τοῦτο εἶναι τηλικαύτη, ὥστε και εἰς τὰ παιδιά ἀγωνιζόμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τῶν συνήθων αὐτοῖς ἀθυρμάτων σταθερὰν τινα κλίσιν αὐτῶν, και χαίρομεν ἤδη, προοικονιζόμενοι ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τοῦ νοός των, τὸ μέλλον αὐτῶν φρόνημα, ἐκ δὲ τῶν εὐαρέστων αὐτοῖς ἐνασχολήσεων τὸ μέλλον αὐτῶν ἐπαγγελμα. Παιδες δὲ, χωρὶς τινος αὐτενεργείας, χωρὶς ζωηρότητος γνώμης φαινόμενοι, ἀλλὰ πρὸς πάντα ψυχροὶ πρὸς πάντα ἀδιάφοροι, μηδεμίαν δεικνύοντες προτίμησιν τινος μήτε ἀποστροφὴν ἀπ' ἄλλου, ὀλίγον ἐλκύουσι τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν.

Ὅ,τι και ὅπως ἂν ἔχη τις, οὐ δυνάμεθα νὰ κρατηθῶμεν ἀπὸ τοῦ νὰ τελέσωμεν φύρον τινὰ ὑπολήψεως, πρὸς τὸν, ὅστις εἰς τὸ εἶδος του εἶναι πάντοτε αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἦναι. Ἔως και αὐτός ὁ κακοῦργος, ὅστις εἰς τὴν πράξιν του ἐδείξεν ἰσχύν τινα και ἐνεργεῖαν σταθερὰν φρονήματος, ἀπολαύει παρ' ἡμῶν πλείονα συμπάθειαν, ἢ ἐκεῖνος, ὅστις μὴ ἔχων ἱκανὸν θάρρος νὰ διάγῃ τιμῶς, ὑπῆρξεν ὅμως τοσοῦτον δειλὸς, ὥς νὰ μὴ προοδεύσῃ εἰς τὸ στάδιόν του. Τὸν μὲν πρῶτον θέλομεν οἰκτείρει, ὅτι ἐκ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ και ἐξ ἄλλων περιστάσεων ἴσως ἐξέτραπή εἰς τὸ κακόν, πεπεισμένοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶχε μὲν λάθει ἱκανὴν ἰσχύν, ἵνα γένη ὁ κάλλιστος και εὐγενέστατος ἀνθρώπος, ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἢ ἐλλειψις ἀπέδειξαν αὐτὸν μέγαν κακοῦργον, τὸν δὲ ἀγενῆ και ἀτολμον κακὸν διπλασίως καταφρονούμεν, ὡς ἔχοντα και πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοσοῦτον ὀλίγην σταθερότητα γνώμης, ὅσον και πρὸς τὸ κακόν. Τί μάς ἀρέσκει μάλιστα, ἀδελφοί! εἰς τοὺς μεγάλους και περιωνύμους ἀνθρώπους; Ἡ ἀκλό-

νητος σταθερότης, μεθ' ἧς ἀντιλαμβάνονται πάντων τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῆς θελήσεως αὐτῶν, μεθ' ἧς σπεύδουσι διὰ τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν κινδύνων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Αὕτη ἡ γενναία αὐτῶν σταθερότης καὶ καρτερία ἐν ταῖς περιπετειαῖς, ἡ πίστις μεθ' ἧς ἐμμένουσι παραδεδομένοι εἰς τὰς καλὰς αὐτῶν ἀποφάσεις καὶ προθέσεις, ἐνθουσιάζουσιν ἡμᾶς μέχρι παραφοράς· ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ ἰδιοτροπίαι των, καὶ αἱ μικραὶ των ἀδυναμίαι μᾶς ἀρέσκουσιν, ὥς συναρτῶμεναι μετὰ τῆς ἀλλῆς αὐτῶν ἰσχύος, μετὰ τῶν ἀλλων αὐτῶν φρονημάτων. Ἀγαπῶμεν καὶ θαυμάζομεν τὰ πρόσωπα ταῦτα, διότι γινώσκωμεν, τί εἶναι, ὁποῖοι εἶναι, καὶ πρὸς τί σπεύδουσιν.

Ἐξ ἐναντίας δὲ αἰσθανόμεθα φυσικὴν τινα ἀντιπάθειαν πρὸς πᾶν ψευδὲς καὶ ἀλλοπρόσαλλον καὶ εὐμετάβολον ἦθος τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν οὐδέποτε γινώσκωμεν, ποῦ εὐρίσκόμεθα. Βοδελυτόμεθα τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἐκπνέοντας, τοὺς περὶ οὐδενὸς σαφῶς ἐξηγουμένους, τοὺς εἰς οὐδὲν ἐμμένοντας, καὶ ὑπ' οὐδενὸς κρατουμένους, περὶ ὧν οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι ἀγαθοὶ ἢ φαῦλοι. Ἢ τίς δύναται νὰ συνδέσῃ φιλίαν καὶ ἐμπιστοσύνην μετ' ἀνθρώπου, ὅστις οὐδέποτε θέλει νὰ δεῖξῃ ἐμπιστοσύνην ζωῆαν καὶ ἀγάπην θερμὴν; Τίς τοῦ μᾶ νὰ δώσῃ τὴν καρδίαν του εἰς ἀνθρώπον, μηδελίαν ἔχοντα εἰλικρίνειαν; φίλος ψυχρὸς δὲ εἶναι φίλος.

Οὕτως ἔχει ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀνατροφῇ, οὕτως ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπαραλλακτικῶς ὑπάρχει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει. Χριστιανὸς ψυχρὸς δὲν εἶναι χριστιανός!

« Οὐδα σου τὰ ἔργα, λέγει ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀποκαλύψει, καὶ οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός· ὁφελὸν ψυχρὸς εἶης, ἢ ζεστός » [ἀποκαλ. γ'. 15.]

Ἀλλ' ὅμως, ἀδελφοί, δυνάμεθα νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν, ὅταν ἀποβλέπωμεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων φίλων καὶ γνωστών, πόσον ὀλίγους εὐρίσκομεν προθύμους καὶ ζηλωτάς χριστιανούς! Πόσον ὀλίγοι εἶναι οἱ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος οὐχὶ λατρεῦνται, ἀλλ' ὁπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Δυνάμεθα νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν, ὅταν παρατηρήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, πόσον εἴμεθα ψυχροὶ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀριωτάτην πίστιν ἡμῶν! Πόσον ψυχροὶ εἰς τὴν προσευχὴν! Πόσον ψυχροὶ εἰς τὴν θείαν λατρείαν! Πόσον ψυχροὶ εἰς τὰς καλὰς ἡμῶν ἀποφάσεις! Πόσον ψυχροὶ εἰς τὰ ἡμέτερα καθήκοντα καὶ πρὸς ἄλλας κοινωφελεῖς ἢ θεαρέστους πράξεις! « Οὐδα σου τὰ ἔργα, καὶ οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός. »

Τοιοῦτον ἄρα γε παρέχουσιν ὑμῖν παράδειγμα οἱ ἅγιοι οὓς τιμῶμεν πανηγυρίζοντες αὐτῶν τὴν ἔνδοξον μνήμην σήμερον ; τοιοῦτον πάντες οἱ ἀληθεῖς χριστιανοί , αὐτοὶ οἱ ἡμέτεροι πατέρες ;

Ἢ ψυχρότης αὕτη τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν θεοφθον ἀποκαλυφθεῖσαν ἡμῖν πίστιν, τοῦτο τὸ ἀμάρτημα τὴ τοσοῦτον καθολικὸν κατασταθὲν σήμερον, ἡ τρομερὰ καὶ λίαν ἐπαισθητὴ προδιάθεσις πρὸς καταστροφὴν καὶ ἐξάλειψιν πάσης πίστεως καὶ εὐσεβείας, δὲν εἶναι κυρίως ἀδιαφορία πρὸς τὸν θεὸν λόγον, καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅχι ! μυριοί χριστιανοὶ ὑπάρχουσιν, οἵτινες, ἐὰν ἐκατηγοροῦντο ὡς ἀδιαφοροὶ πρὸς τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν, δὲν ἤθελον ἀνεχθῆ τοιοῦτον ἐλεγχον, ἤθελον δὲ θεωρῆσαι ὡς προσβολὴν καὶ τῆς τιμῆς καὶ τοῦ κατήκοντος αὐτῶν, ἂν ὑπελαμβάνοντο ὡς ἀδιαφοροὶ πρὸς τὸν θεόν καὶ πρὸς τὴν αἰωνιότητα καὶ ὅμως, ἂν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὰ ἔργα των, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ψυχροὶ πρὸς δὲ τὸ ἀγαθὸν οὔτε ψυχροὶ οὔτε ζεστοί. Το φῶς τῆς πίστεως πρέπει νὰ λάμπῃ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν ἀληθῶς ἀνάπτῃ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν.

Ψυχρότης πρὸς τὴν εὐσέβειαν δὲν σημαίνει οὐδ' ἀμελείαν ἀπλῶς εἰς τὴν τήρησιν καὶ φυλακὴν τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας.

Ὅχι ! διότι ἰδοὺ, ὅταν ὁ κώδων ἡχήσῃ τῆς ἐκκλησίας, συνέρχονται πολλοί, συνωθούμενοι εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ προσεύχονται καὶ ὅμως, ὅταν ἰδῇτε αὐτοὺς τοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητάς, αὐτοὺς τοὺς μετὰ ζήλου προσερχομένους εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἐν ταῖς εὐθυμίαις αὐτῶν, πόση ψυχρότης πρὸς τὸν κατὰ Χριστὸν βίον ! πόσον ἀνάξια καὶ ἔργα καὶ λόγια ! πόσον διάφορος φαίνεται ἐκεῖ ἐν τῇ ἐκταυτῇ ἢ ἐν τῇ πλησίον οἰκίᾳ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ναῷ προσευχομένου !

Οὐδ' ὑπόκρισις εἶναι ἡ ψυχρότης. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι γνώμην εὐλικρινῆ, καὶ ὅμως πρὸς τὴν πίστιν ὑπάρχουσι χωρὶς θερμότητος χωρὶς ζήλου· δίδουσι μὲν ἐνίοτε πλουσιοπαρόχως ἐλεημοσύνην, καὶ ἐξ ἀληθοῦς συμπαθείας, ἐκπληροῦσι τεκτικῶς τὰ καθήκοντα, οὐδεὶς δύναται ν' ἀποδώσῃ κακὸν εἰς αὐτοὺς, ἀλλ' ὅμως προθυμίαν καὶ ζήλον ὑπὲρ τῆς πίστεως, σπουδὴν ζωηράν πρὸς τὴν διόρθωσιν τῆς καρδίας των δὲν ἔχουσι· ἀγαθοποιοῦσι μὲν, ἀλλὰ μετ' ἀνέστεως, χωρὶς ἰδίας στενοχωρίας οὐδὲ μικρᾶς ἀποστερήσεως· διότι ἡ θυσία τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀπολαύσεως καὶ ὠρελείας ἐνεκὲν τινος χριστιανικῆς πράξεως τοῖς

φαίνεται θυσία μεγάλη καὶ ἀφόρητος· πράττουσι τὸ καλόν, ὅταν παρουσιασθῇ εὐκαιρία πούποτε, ἀλλὰ δὲν ζητοῦσι ποτὲ τὴν εὐκαιρίαν, ἐν ἣ ἡδύναντο νὰ πράξωσι τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης, τῆς διαλλαγῆς, τῆς εὐσπλαγχνίας, τοῦ κοινοῦ καλοῦ.

Τί ἐστὶ λοιπὸν ἡ ψυχρότης εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσεβειαν; αὕτη εἶναι ἀληθὴς νωθρότης καὶ ἀδράνεια τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ φανῇ τις ἄρισμένως καθ' ὅλας τὰς διαθέσεις καὶ τὰς πράξεις, ὡς φίλος τοῦ Χριστοῦ, ὡς μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὡς χριστιανός, ὡς ἐλπίζων ζῶν αἰώνιον· ψυχρότης εἶναι νωθρότης καὶ δειλία τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ φανῇ ἐντελῶς ὅ,τι θελεῖ νὰ ᾔναι· εὐρίσκει μὲν ὥραιον τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀναδεχεται μετὰ σταθερὰς ἀποφάσεως τὸν κόπον νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, ἡ τὸ ἀναβάλλει πρὸς ἄλλην εὐκολωτέραν εὐκαιρίαν· ἐφῆδεται μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Θεοῦ λόγου, ἀλλ' ὅμως δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ αὐτὸν ἐκ καρδίας καὶ νὰ τὸν ἐφαρμώσῃ εἰς τὸν ἴδιον βίον. Πιστεύει εἰς τὸν Ἰησοῦν ὡς λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα, ὀνομάζει πατέρα οὐράνιον τὸν Θεόν, ἀλλὰ δὲν ἀγαπᾷ τὸν Ἰησοῦν, δὲν ἀγαπᾷ τὸν Θεόν ἐν ἀγάπῃ θυσιαστικῇ πάντων ὑπὲρ αὐτοῦ· πτοεῖται δὲ μάλλον τοὺς παρ' ἀνθρώπων κούφους καὶ διεφθαρμένους χλευασμοὺς καὶ περιφρονήσεις, ἢ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπειλητικὴν φωνὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος· οὐκ ἂν ἀρνήσηται με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ο

Αὕτη εἶναι ἡ ψυχρότης εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν βεβαπτισμένοι εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν εὐρίσκονται πάμπολλοι, οἱ δὲ ἀληθεῖς χριστιανοὶ ὀλίγοι· ἐκ τούτου τόσοι πολλοὶ οἱ κλητοὶ, καὶ τόσον ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί· ἐκ τούτου ἐκτείνομεν τὰς χεῖρας προθύμως μὲν εἰς τὴν προσευχὴν ἐνίοτε, νωθρῶς δὲ καὶ δυσκόλως εἰς τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας· ἐκ τούτου ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ πολλὴ εὐσχημοσύνη καὶ εὐλόγια, ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις τόσον ὀλίγη αἰδῶς καὶ πίστις, τόσον ὀλίγη ὁμόνοια καὶ ἀγαθότης! ἐκ τούτου λόγοι μὲν εὐσεβεῖς τοσοῦτοι, καὶ τοσαῦται ὁμιλίας ὥραιαι, πράξεις δὲ εὐσεβεῖς τοσοῦτον ὀλίγαι, καὶ τόσον ὀλίγα ἀγαθὰ αἰσθήματα!

Πόθεν δὲ γεννᾶται ἡ τοιαύτη ψυχρότης εἰς τὸν χριστιανισμόν; μήπως αἱ μεγάλαι καὶ παραμυθητικώταται ἀλήθειαι τῆς πίστεως, αἵτινες ἀνύψωσαν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ χιλίων ἤδη καὶ τοσοῦτων ἐτῶν, ἐγένοντο σήμερον ὀλιγώτερον ἀληθεῖς καὶ μεγάλοι, ἢ ὀλιγώτερον παραμυθητικά; ἢ μήπως τὸ

ανθρώπινον πνεῦμα κατέστη ἀνικανώτερον εἰς τὸ ἀντιλαμ-
βάνεσθαι τούτων, καὶ δὲν εἶναι πλέον, ὅποιον ἦτο πρὸ χι-
λιάδων ἐτών; ἢ μήπως ἀνέστη προφήτης ἕτερος, διδά-
ξας ἄλλον τινὰ θεὸν κρείττονα, ἢ προορισμὸν τῶν ψυχῶν
ἀγιώτερον, ἢ ἀρετὴν τελειότεραν, ἢ ἄλλην ὑψηλότεραν ἰδέαν
τῆς αἰωνίου τάξεως τοῦ κόσμου, ἢ ὡς ἐδίδασκε περὶ τούτου ὁ
Ἰησοῦς Χριστός; Ὁχι βέβαια. Τί λοιπὸν ὠθεῖ μυριάδας ἀνθρώ-
πων εἰς ταύτην τὴν μωρίαν; Ἐπειδὴ εἶναι ὠφελίμων, εἶναι
σπουδαῖον νὰ γνωρίσωμεν τὰς πηγὰς τούτου τοῦ κακοῦ, ἵνα καὶ
ἐμψρᾶξωμεν αὐτάς. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀπαριθμῇσῃ ὅλας; Τὸ
μὲν κακὸν ἐκ μυρίων λαθραίων στυγῶν ἐκρέει εἰς τὸν κόσμον,
τὸ δ' ἀγαθὸν ἐκ μιᾶς μόνης ἀναβρύει πηγῆς, ἐκ τῆς χριστιανικῆς
μεμορφωμένης καρδίας.

Ἐξαιρέτως ὁμως ἐκπηγάζει ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν ψυχρότης
πολλῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ εἶδους τῆς πρώτης αὐτῶν ἀγωγῆς·
διότι αὕτη μάλιστα παρέχει εἰς ἅπαν σχεδὸν τὸ τοῦ βίου ἡμῶν
στάδιον τὴν ἀμετάβλητον διευθυνσιν. Πατέρες, μητέρες, διδά-
σκαλοι, παιδαγωγοί, πνευματικοί, ὑμεῖς αὐτοί, ὦ! πολλακίς
ὑμεῖς πρῶτοι παρεκτρέπετε τὴν νεολαίαν ἀπὸ τῆς θρησκείας
τὴν πρεσβεύετε· ἴσως δὲν θέλετε τοῦτο, καὶ παρὰ γνώμην ὑμῶν συμ-
βαίνει· ἀλλ' ὅμως εἶναι τῷ ὄντι ἔργον σας. Σεῖς καταβαλλετε εἰς τὴν
τρυφερὰν ἡλικίαν τῶν τέκνων, ἢ τῶν μαθητῶν σας τὸν πρῶτον
θεμέλιον τῆς μετὰ ταῦτα ἀσθεῖας τῶν διὰ τῆς κακῆς ἀγωγῆς.
Ἐπειὸς πῶς δύνανται αἱ ἀκανθαὶ νὰ καρποφορήσωσι τὸν εὐγενῆ
καρπὸν τῆς σταφυλῆς; πῶς δύνανται νὰ ἀποδώσι τέχνα εὐσεβῆ
εἰς ἀναγνώγων καὶ ἀσεβῶν γονέων; πῶς νὰ γίνωνται εἰς τὸν
χριστιανισμὸν εὐλαβεῖς καὶ πρόθυμοι υἱοὶ καὶ θυγατέρες, ὅπου
οἱ γονεῖς δεικνύουσιν ἀντὶ εὐσεβείας ἐσωτερικῆς, ἐξωτερικῆς τινὰ
μόνον θεοσεβείαν κατὰ συνήθειαν; ὅταν ἀντὶ ἀγάπης, ἐπιεικειᾶς,
γενναϊοφροσύνης καὶ ἀγαθότητος πρὸς τὸν πλησίον, δεικνύωσι
μόνον μῖσος, φθόνον, χαμερπῆ φιλεκοδικίαν, ἢ, τὸ πολὺ, φρόνητιν,
κατὰ τὸν κόσμον, πολιτισμὸν, καὶ εὐσχημοσύνην ἐξωτερικὴν;

Γινώσκουσιν ἴσως οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν τὸ
ἔλεγμα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ
δὲν θέλousι νὰ πράξωσι τι πλέον, ἢ οἱ γονεῖς αὐτῶν. Τὸ παρὰ-
δειγμα αὐτῶν φαίνεται, ὅτι τοὺς ἐνθαρρύνει πρὸς τὴν ἐν τοῖς
τῆς πίστεως πράγμασι κουφότητα καὶ ψυχρότητα. Ἐπομένως
οὐδὲν θαυμαστὸν, ἂν ἀποβαίνωσι χριστιανοὶ χειρότεροι τῶν
γονέων αὐτῶν.

Ἄλλη πηγὴ τῆς ψυχρότητος πρὸς τὴν χριστιανικὴν εὐσε-

βειαν ὑπάρχει συστολή τις καὶ ψευδὴς αἰσχυνηλία νὰ ἀποφανθῇ τις εἰς τὰ τῆς πίστεως, ἢ νὰ φανῇ εὐσεβὴς καὶ θρησκευτικός. Ἐπειδὴ ὅθεν ἐμελλε νὰ βερίσῃ δόξαν διὰ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεώς του, φοβεῖται μὴ συλλέξῃ περίγελων· ὅπου δ' ἡδύνατο νὰ διεγείρῃ σεβασμὸν μετὰ τὸ ἅγιον αὐτοῦ φρόνημα, τρέμει μὴ παρανοηθῇ καὶ παρεξηγηθῇ. Δὲν θέλει νὰ ᾔται τίποτε πλεϊότερον, ἢ ὅ,τι ὁ πολὺς ὁμιλος, καὶ γίνεται οὕτως ἀστατος, οὕτως ἀδικος, οὕτω ψυχρὸς, ὥς καὶ ἐκεῖνος. Οὕτω συνειθίζει τελευταῖον ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀγαπᾷ μᾶλλον τὴν κοσμικὴν φρόνησιν, ἢ τὴν ἀρετὴν, νὰ τιμᾷ πλεϊότερον τὸν ἐπίχριν καὶ γλαφυρὸν βίον, ἢ τὴν χριστιανικὴν καθαρὰν καρδίαν, νὰ καλλιεργῇ μᾶλλον καὶ ἐκπονή τὸ ἐξωτερικόν του, ἢ τὴν ἐσωτερικὴν του γνωμὴν καὶ διαθέσιν. Ἀλλὰ πῶς; δὲν δύναται τάχα νὰ συνυφίσταται μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ τοιαύτη φρόνησις; διατί τάχα δὲν δύναται νὰ συνυπάρχῃ βίος εὐσχήμων καὶ ἐμμελὲς μετὰ φρονήματος εὐσεβοῦς καὶ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένου; διὰ νὰ ᾔται τις πρόθυμος μιμητὴς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔχει βέβαια χρεῖαν πάντοτε λογῶν καὶ ὀνομάτων ἁγίων, ἀλλὰ μόνον ἔργων ἁγίων. Ὁχι, ἀδελφοί! δὲν ἐβουθίσθη ἀκόμη ὁ κόσμος εἰς τοιαύτην ἡθικὴν ἀβυσσον, ὥστε νὰ στρέφονται αἱ μὲν γενναῖαι πράξεις εἰς αἰσχύνην, ἢ δὲ φιλάνθρωπία εἰς κατάραν, ἢ δ' εὐσπλαχνία εἰς ἐμπαιγμὸν καὶ περίγελων. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ ψευδὴς ἐκείνη αἰσχυνηλία εἰς τὰ ἔργα τῆς πίστεως; πρὸς τί νὰ αἰσχυνηταί τις νὰ ὁμολογήσῃ ἑκαστος;— Ἐγὼ πράττω τοῦτο τὸ ἔργον, διότι εἶναι καθήκόν μου, διότι ὁ θεὸς ἐντέλλεται τοῦτο εἰς τὴν καρδίαν μου, διότι ἄλλως δὲν ἠθελον γενῇ ἄξιος τῆς αἰωνίου ζωῆς! Προσεύχομαι, διότι ἡ ὁμιλία μου μετὰ τοῦ Ἰψίστου ὄντος ἐξευγενίζει τὴν ψυχὴν μου· ἔρχομαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, διότι ἡ καρδία μου χρήζει ὑπομνήσεώς τινος καὶ ἐνισχύσεως ὑπὸ τοῦ θείου λόγου καὶ τῆς θείας χάριτος. Ζῶ οὕτως ὥς χριστιανὸς, ὥς τέκνον θεοῦ, καὶ θελω νὰ ζῶ οὕτως, διότι θελω ἀποθάνει· καὶ ἀποθνήσκω, διότι θελω ζῆ!

Οὐχ ἥττον δὲ γεννᾶται ἡ ψυχρότης εἰς τὴν θρησκείαν καὶ ἐκ τῆς ἀποκαρώσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὰς συνηθείας τοῦ καθημερινοῦ βίου, καὶ τὰς λοιπὰς αὐτοῦ μερίμνας. Ἐπειδὴ περικυκλωμένος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ πρῶτας μέχρις ἐσπερας ὑπὸ τῶν τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος καὶ οἴκου ἐνασχολήσεων, ἢ ὑπὸ θλίψεων, ἐφ' οἷς ὑπέστη δεινοῖς, ἢ ἐξ ἄλλων τινῶν μικρῶν καὶ προσωρινῶν σκοπῶν, λησμονεῖ εὐκόλως ἐκ τῆς τοιαύτης ζήλης ἑαυτὸν διόλου καὶ τὴν ὑψηλοτέραν αἰτοῦ φύσιν καὶ τὴν ἀνωτέραν αὐτῆς

κλησιν. Ἐκλαμβάνει δὲ καὶ πολλὰ εὐκόλως τὴν μέριμναν ταύτην τοῦ βίου, αὐτὴν τὴν πρόσκαιρον χαρὰν ἢ λύπην, ὡς κυριωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ζωῆς, τὴν δὲ θρησκείαν, ταύτην τὴν ζῶν καὶ πνοὴν τῆς ψυχῆς του, θεωρεῖ ὡς πάρεργον, καὶ ὡς πάρεργα πράττει καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς· δὲν τὰ ἀγαπᾷ, δὲν ζῇ ἐν αὐτοῖς, καὶ οὕτω γίνεται ἀνεπαίσθητος ψυχρὸς καὶ ἀμελής, ἀντὶ ἐναρέτου μόνον φρόνιμος, ἀντὶ δὲ γενναίου μόνον εὐπρεπῆς καὶ ἐπιδεικτικός. Νομίζει δ' αὐτὸν χριστιανὸν, χωρὶς νὰ πράξῃ κανὲν μέγα ἔργον χριστιανικόν.

Ἐλπὼν, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἡ ζωὴ καὶ πνοὴ τῆς ψυχῆς. Ναί! τοῦτο εἶναι τῷ ὄντι· ψυχὴ, χωρὶς τοῦ ἀγιαστικοῦ φρονήματος τοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς θρησκευτικῆς σπουδῆς πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἀγαθὸν πανταχοῦ καὶ κατὰ πάντα χρόνον, καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, ψυχὴ, χωρὶς διηγεκοῦς διψῆς πρὸς τὴν ἰδίαν, ἐν οὕτως εἶπω, ἀποθῶσιν, κεῖται, ὡς λέγει ἡ γραφή, ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου· ἡ τοιαύτη ψυχὴ, ἡ τὸ το οὗτον πνεῦμα δὲν ζῇ πλέον, ζῇ δὲ μόνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ζωώδης αὐτοῦ ψυχὴ, δι' ἧς φροντίζει μόνον περὶ τοῦ σώματος, εἶναι μόνον φρόνιμος διὰ τὰς μικρὰς οἰκιακὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις του, ἀλλ' ὅχι ἐνάρετος, ὅχι χριστιανὸς, ὅχι θεῖος.

Εἰ μὴ ὑπῆρχε τίποτε περισσώτερον διὰ τὸν ἄνθρωπον, εἰμὴ τὸ νὰ γεννηθῇ κατὰ συγκυρίαν, καὶ διαμείνας ὀλίγον ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ μηδὲν, ὦ! τῷ ὄντι τοιαύτη ζωὴ δὲν ἦτον ἀξία κανὲν νὰ τὴν ζήσωμεν. Ἀλλὰ μετὰ τοιαύτης ψυχρότητος πρέπει νὰ ἀνταμειβώμεν τὴν ἀγαπὸν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντων τῶν ὄντων, ὅστις διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον μᾶς κατέστησε συγκοινωνοὺς τῆς ἰδίας αὐτοῦ αἰωνίου μακαριότητος; ὦ! μετὰ τῆς ἀναισθησίας ταύτης οὔτε ἀνταμείβεται, οὔτε ἐπιτυγχάνεται ἀγάπη καὶ μακαριότης, ἥς χωρὶς τὸ ἄπειρον τοῦτο τοῦ παντός οἰκοδόμημα οὐδὲν ἄλλο ἠθέλεν εἶσθαι, ἡ ἄπειρος τάφος τοῦ εὐτελεστάτου πλάσματος!

Ἀν ἤμῃς ὑπάρχῃ Θεὸς ἐν οὐρανοῖς, ἂν ὑπάρχῃ κριτὴς ὑπὲρ τοὺς ἀστέρας, ἂν οἰκῇ αἰωνιότης κατόπι τῆς τελευταίας πνοῆς τοῦ θανάτου, πῶς δύναται ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ψυχραίνεται ἐν τῇ πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀγάπῃ; Διὰ τί νὰ γίνηται ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὰ θεῖα καθήκοντα, περὶ ὧν ποτὲ ἀπαιτήσῃ λόγον ὁ κριτὴς; πῶς εἶναι δυνατόν τὴν μὲν αἰωνιότητα νὰ μεταχειρίζομεθα ὡς ἀπλοῦν ὄνειρον, τὸ δὲ ταχύπτερον ὄντως καὶ ὀλιγοχρόνιον ὄντα τῆς ἐπὶ γῆς ἡμῶν ὑπάρξεως

να θεωρῶμεν ὡς ἀτελεύτητον αἰωνιότητα; Ἐξεγείρου, ἐξεγείρου, ὦ ψυχὴ μου! ἀνάνηψον! ἐκπυρώθητι αὐθις ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ ἰσχυρᾶς αἰσθησεως ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προορισμοῦ εἰς ὃν σὲ καλεῖ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ σου. Πρότρεψον σεαυτὴν εἰς ἐνέργειαν, καὶ παῦσον νὰ διασφραγίσῃς τὸ ἀγιώτατον διὰ τῆς ψυχρότητος. Μιμοῦ τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν ὅσα ἡ ἐκκλησία σου βάλλει ὑπ' ὄψιν, διότι καὶ πρὸς σὲ ἀρμύζει ὁ λόγος: «οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός.»

Ἡ παρὰ φύσιν αὐτῇ κατὰστασις τῆς ψυχῆς, τὸ ἀμφιρρέπες τοῦτο μεταξὺ ἀγάπης καὶ ἀδιαφορίας, μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου, εἶναι ὀλεθριον καὶ εἰς μυρίους ἄλλους. Διὰ τοῦτο λέγει ἡ θεία γραφή: «ἤθελον ψυχρὸς εἶναι ἢ ζεστός!»

Ἐπειδὴ ἐάν ἦσουν ψυχρὸς πρὸς τὴν θρησκείαν, ἂν ἦσουν ἴσως φανερός ἐμπαίκτης, ἤθελον σὲ γνωρίζει πάντες, καὶ ἤθελον σὲ ἀποφύγει, ἤθελον ἀποτρέπει ἀπὸ σοῦ τὴν νεολαίαν· πᾶς δὲ συνετὸς ἄνθρωπος ἤθελε σὲ οἰκτείρει ἐντὸς ἑαυτοῦ ὡς παράφρονα καὶ μωρόν, καὶ οὐδὲν ἄλλον ἐβλαπτες τοσούτον διὰ τοῦ παραδείγματός σου, ἀλλὰ μάλλον τὰ πάντα ἤθελον στρέφει εἰς λύπην σου. Ἀλλ' ὅμως ὁ ψυχρὸς χριστιανὸς διὰ τοῦ παραδείγματός του εἶναι πολλακίς ἐπικινδυνώτερος, ἢ ὁ φανερός ἐμπαίκτης. Ἐπειδὴ ἡ διαγωγή του οὔτε προσβάλλει, οὔδε σκανδαλίζει τινά, πᾶς τις πλησιάζει αὐτῷ χωρὶς ὑποψίας ἴσως δ' ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ εἶναι καὶ τιμῆς τιнос ἄξιος· διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐντρέπεται νὰ τὸν μιμηθῇ, καὶ δραστήριος εἰς τὰ τοῦ ἐπαγγελλομένου του, ἀλλ' οὔτε ψυχρὸς, οὔτε ζεστός εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὃν τηρεῖ αὐτὸς μόνον σχεδὸν κατ' ἐπιφάνειαν· ὅθεν εὐρίσκει πολλοὺς δυστυχεῖς ὁπαδοὺς, διότι ἔχει μὲν πάντα, ἵνα λάμπῃ ἐμπροσθεν τοῦ πλήθους, ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ διατελεῖ σκοτεινός. Ἀλλ' οἶμοι! αὐτὸ τὸ ξαδίως διαστρεφόμενον πλήθος, ἀποβλέπον εἰς αὐτὸν, ἐκθαμβοῦται διὰ τὸν τρόπον του, καὶ ψυχρὸν, ὡς ἐκεῖνος, εἰς τὴν θρησκείαν, θηρεύει ἐξ αὐτῆς μετὰ ζήλου ἐκείνου μόνον, ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίαν αὐτοῦ.

Οὕτω διαστρέφουμεν καὶ ακουσίως διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ψυχρότητος ἡμῶν ἐν τῇ θρησκείᾳ πολλῶν ἄλλων τὴν καρδίαν καὶ γινόμεθα συνένοχοι τῆς ἐκείνων ἀτελείας. Ενισχύομεν τὸ αμαθές καὶ εὐπιστον καὶ εὐδιάστρεπτον πλήθος εἰς τὴν οἴησιν, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι πάρεργον, ὅτι τὰ μὲν πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα αὐτοῦ δύναται τις εὐκόλως νὰ ἐκπληρώσῃ δι' ἐξωτερικῶν τιμῶν ἐθίμων, διὰ τίνος ἐλεημοσύνης, διὰ τινων ἀπὸ στόματος μανθανομένων καθημερινῶν προσευχῶν· τὰ δὲ πρὸς τὸν πλησίον πάλιν

εκπληροῖ καὶ αὐτὰ, ἐὰν μόνον μὴ βλάβῃ τινὰ φανερώς, ἐὰν ὑπακούῃ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τοὺς νόμους αὐτῆς. Μὴ πλανώμεθα, ἀδελφοί! Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται! Μὴ πλανώμεθα· ἡ σωτηρία τοῦ πνεύματος ἡμῶν οὐ μυκτηρίζεται! ὁ ψυχρὸς χριστιανὸς οὐκ ἔστι πλέον χριστιανός· αὐτὸς ἀμελεῖ ἑαυτοῦ καὶ παραβλέπει ἑαυτὸν, ὀλιγωρῶν τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκοῦντος αἰωνίου, καὶ ἐν ᾧ φροντίζει μετὰ πολλοῦ ζήλου νὰ κοσμή τὸ εἰς φθορὰν καὶ σῆψιν αὐξανόμενον σῶμα του δι' ἱματίων πολυτελῶν, παραγνωρίζει τὴν σπουδαίαν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐκείνου λόγου· «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὃ καὶ αὕτη ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ βασιλεία τῶν δικαίων τετελειωμένων πνευμάτων, τῶν ἀγίων ψυχῶν· εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ ὑψηλοτέρου προορισμοῦ, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἡμέτερα πνεύματα θελοῦσι δοξασθῇ. Ἰδοὺ τί καθίστα ἡμᾶς ἀναπολογήτους διὰ τὴν ψυχρότητα ἡμῶν πρὸς τὴν ἀγίαν καὶ θεοδίδακτον ἡμῶν πίσιν. Ἰδοὺ διατὶ ἀποπλανώμεθα μακρὰν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ὡ ἀδελφοί! Ἐὰν τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια συμφέροντα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν ψυχῶν, ἃ τινὰ ἐξήρτηνται ἐκ τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν πίστεως, μὴ ἰσχύωσι πλέον κατὰ δυστυχίαν νὰ θερμάνωσι τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὀλεθρίου ταύτης ψυχρότητος πρὸς τὴν εὐσέβειαν, διότι ἐπωρώθη κατὰ κράτος, παραδοθεῖσα ὅλη εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος, τοῦλάχιστον τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ ζῶμεν, ἀναγκάως πρέπει νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς αἰσθήσιν τοῦ κατήκοντος· ταῦτα τὰ συμφέροντα εἶναι ἡ διατήρησις τῆς κοινῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ἡ διατήρησις τῆς κοινῆς ἐλευθερίας.

Οἱ πάντες ἐπιθυμεῖτε ἀναμφιβόλως νὰ ἴδῃτε ἐν τῇ πατρίδι καθεστῶτας νόμους διαρκεῖς, ἐξασφαλίζοντας τὴν δημόσιον ἡσυχίαν, προπαρασκευάζοντας ἐν τῇ παρόντι μέλλον ἐνδοξον καὶ ευτυχές, προλαμβάνοντας τὰς διακρίσεις, τὰς πολιτικὰς ταραχὰς καὶ τὴν ἀναρχίαν, καὶ τὰ παρομαρτοῦντα αὐτῇ κακὰ· ἐνὶ λόγῳ, ἐπιθυμεῖτε τὴν δημοσίαν τάξιν. Κάλλιστον! ἀλλὰ χωρὶς τῆς θρησκείας ἡ δημοσία τάξις εἶναι τί ἀδύνατον. Ὡσαύτως δὲν ἐπιθυμεῖτε τὴν αὐθαιρεσίαν, θέλετε νὰ βασιλεύῃ ὁ νόμος, καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ νόμου νὰ ἀπολαύῃ ἕκαστος τὴν ἀσφάλειαν τοῦ προσώπου του, τὰ ἀγαθὰ του καὶ τὰ δικαιώματά του· ἐνὶ λόγῳ θέλετε νὰ ἴδῃτε τὴν ἐλευθερίαν στερεωμένην παρ' ἡμῖν· καὶ τοῦτο ἀρίστον! ἀλλὰ χωρὶς τῆς θρησκείας ἡ κοινὴ ἐλευθερία εἶναι ἀκατόρθωτον· ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ περιφρόνησις τῆς θρησκείας, ὅταν διαδοθῇ γενικῶς, ἐξεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ πάντα

τα ἄγρια πάθη, καθιστῶσα αὐτὸν ἀνησυχώτερον καὶ ἀπειθέστερον, διεγείρει δ' αὐτὸν ἐναντίον τοῦ σωτηρίου ζυγοῦ τῶν νόμων καὶ τῆς νομίμου ἀρχῆς, χαλῶσα πάντας τοὺς οἰκιακοὺς δεσμούς, καὶ τείνουσα εἰς τὸ νὰ φέρῃ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀταξίαν καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν. Τοῦτο βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς πείρας πάντων τῶν ἐθνῶν παντὸς τόπου καὶ παντὸς χρόνου.

Ναί, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί! χωρὶς τῆς θρησκείας ἠθέλετε ἰδεῖ ὑπὲρ ἄλλοτε ποτὲ τὰς οἰκίας τεταραγμένας ὑπὸ τῆς διχονοίας καὶ ἀκολασίας, συζύγους χωρὶς ἀμοιβαίας ἐνώσεως, τέκνα χωρὶς σεβασμοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς, θεράποντας χωρὶς πίστεως πρὸς τοὺς κυρίους, ἡ ἔλετε ἰδεῖ ἐκτρώματα τῆς φύσεως μὴ κρατούμενα πλέον ὑπὸ τοῦ τῆς θρησκείας χαλινοῦ, γινώσκοντα ἐκ τῆς τρυφερωτάτης αὐτῶν ἡλικίας, τὴν προσποίησην καὶ τὴν αὐθάδειαν τοῦ κακουργήματος, παρουσιάζοντα εἰς δικαστήρια ἐκτεπληγμένα τὸ αἰσχιστον τῶν θεαμάτων, κακουργήματα αἰσχρά ἐν αὐτῇ τῇ ἡλικίᾳ τῆς αἰδημοσύνης καὶ τῆς ἀθωότητος· ἠθέλαμεν ἰδεῖ κακούργους, οἵτινες, μὴ ἔχοντες πλέον τὸν φόβον τῆς θείας δικαιοσύνης, ἠθελον ὑπολογίξει μετὰ ψυχρότητος, ὅτι ὅσον ἂν μεγάλη ὑποτεθῇ ἡ παρακολουθοῦσα τὴν κακίαν ἀθλιότης, ὁ χρόνος τῆς ποινῆς εἶναι βραχύς, καὶ ἐπομένως ἠθελον βαδίζεαι πρὸς τὴν λαίμητόμον, φέροντες ἐπὶ τοῦ μετώπου οὐχὶ τὴν ὠχρότητα καὶ τὴν αἰσχύνην τοῦ ἀνοσιουργήματος, ἀλλὰ σχεδὸν τὴν γαλήνην τῆς ἀρετῆς, καὶ οὕτως ἠθελον διδοῖν εἰς τὸν λαόν τὸ τρομερὸν παράδειγμα τοῦ ἐνόχου, ἀποθνήσκοντος ἀρόπως καὶ καὶ χωρὶς ἐλεγχῶν τῆς συνειδήσεως· ἠθέλαμεν ἰδεῖ ἀνθρώπους σχεδιάζοντας τὰ ἀδικώτατα, τὰ ἀφρονέστατα καὶ ὀλεθριώτατα ἴσως σχεδία κατὰ τῆς πεκτρίδος των, στοχαζόμενοι, ὅτι τὰ πάντα τελειοῦνσιν ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ὅτι ἂν ἦτο χρεῖα, ἠθελον διαφύγει διὰ τῆς αὐτοκτονίας τὴν ποινὴν καὶ τὸ δνειδος· χωρὶς τῆς θρησκείας τελευταῖον ἠθέλετε βλέπει πανταχόθεν ὑπὲρ ἄλλοτε ποτὲ ἀνθρώπους ἰδιοτελεῖς καὶ φιλαύτους, οἵτινες ἀποστρέφοντες τοὺς ὀφθαλμούς των ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἠθελον δι' ἃ περισσότερον τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς, μάλλον κατεσθιόμενοι ὑπὸ τῶν τῆς κενοδοξίας ἐπιθυμιῶν, ἤττον δὲ συγκινοῦμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τοῦ πλησίον, ἀνίστανται εἰς θυσίας γενναίας, ἀποκλίνοντες μάλλον εἰς πᾶσαν ἀταξίαν, ἣτις εἶναι τῆς πολιτείας καὶ τῶν οἰκιῶν ἡ μᾶστιξ.

Εἶθε ἦτον αὕτη ἡ εἰκὼν κατὰ φαντασίαν! εἶθε μὴ εἰχομεν ἰδεῖ ταύτην πραγματοποιουμένην κατ' οὐδένα τρόπον παρ' ἡμῖν!

Αλλὰ δὲν δύναται τις νὰ επικαλεσθῇ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχίων, ἂν δὲν ᾔηται ἀληθές, ὅτι ἡ ἐξασθένεισις τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων ἀπεκατέστησε καὶ παρ' ἡμῖν κοινοτέρως τὰς ἀταξίας καὶ τὰ κακουργήματα παντὸς εἶδους; δὲν ἤθελον ἴσως συνομολογήσει, ὅτι σήμερον διεστράφη καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ καρδιά, ἡ δ' ἀταξία ὑπάρχει οὐχ ἥττον ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἢ ἐν τοῖς ᾄθεσις; ὅτι ἐγενομεθα σοφώτεροι εἰς τὸ κακόν, μαθόντες νὰ τὸ δικαιολογῶμεν, ἐγενομεθα διαλεκτικώτεροι μᾶλλον καὶ σοφιστικώτεροι, ἢ λογικώτεροι, ἀκολουθοῦντες ἐκ σκέψεως τὰς κλίσεις τῆς διεφθαρμένης φύσεως, καὶ ἐγκατατάττοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν νομίμων πραγμάτων τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν λήθην αὐτοῦ, τὴν ἀκολασίαν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων; διότι σήμερον ὑπὲρ πάντα ἄλλον χρόνον προσεβλήθη, ἐξυβρίσθη καὶ κατεπατήθη ἀναξίως ἡ θρησκεία, τὰ ἅγια ἐξουδενώθησαν, ἡ εὐσέβεια τῶν πατέρων ἡμῶν ἐγένετο ἀντικείμενον χλευασμοῦ πρὸς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, ἡ ἀσέβεια κατέβη μεχρι τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καταμιάνασα καὶ τὰ χωρία καθὼς καὶ τὰς πόλεις· ἰδοὺ οἱ καρποὶ τῆς ψυχρότητος πρὸς τὴν θρησκείαν! ἰδοὺ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀσεβείας!

Ναί, ἡ θρησκεία μόνη δύναται νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὰς ψυχὰς καὶ νὰ συντηρῇ αἰσθημάτων ἀγαθὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ συμπάθειαν καὶ γενναιοσύνην, νὰ παράσχῃ πραγματικὴν παρηγορίαν ἐν ταῖς θλίψεσι· ἐνὶ λόγῳ ἡ θρησκεία μόνη δύναται νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὁμοιοῦσα τὴν ζωογόνον ἐκείνην θερμότητα, ἥτις ἐμψυχώνει τὴν φύσιν, ἐνεργεῖ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, καὶ ὀριμάζει τοὺς καρποὺς αὐτῶν.

Ἀλλ' ἂν ἡ θρησκεία ὑπάρχῃ ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ὑπάρχει οὐχ ἥττον τοιαύτη πρὸς τὸν στηριγμὸν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας. Πρὶν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου διασκεδάσῃ τὸ σκότος τῆς πολυθείας, ὁποῖον θέαμα παρίστανεν ὁ κόσμος, ὁ μᾶλλον φωτισμένος καὶ πεπολιτευμένος; δὲν εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ μὲν δουλεία ἦτον ἡ κοινὴ κατὰστασις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ δὲ ἐλευθερία ἦτο τὸ προνόμιον μικρᾶς τινας μερίδος μόνον; Οὐδεὶς τῶν παλαιῶν νομοθετῶν ἐμελέτησε νὰ συνάψῃ τὴν ἐλευθερίαν πάντων μετὰ τῆς εὐδαιμονίας πάντων· ἀλλὰ καὶ ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ δουλεία, καὶ ἐνίοτε δουλεία τρομερωτάτη, ἐφαίνετο συμπαρεδρεύουσα μετὰ τῆς ἐλευθερίας. Οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἐλάττησε νομίμως κατὰ τῆς τοιαύτης ἀταξίας καὶ ἀδικίας, ἀλλ' εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπέκειτο νὰ τὴν μετριάσῃ πρῶτον, καὶ τελευ-

ταῖον νὰ τὴν ἐξάλειψῃ, δεικνύουσα τὸν συνδυασμὸν ὧν πραγμάτων, ἃ τίνα ἐφαίνοντο ἀσυμβίβαστα, τῆς δημοσίου τάξεως, καὶ ἡσυχίης μετὰ τῆς παγκοίνου καὶ καθολικῆς ἐλευθερίας. Διὰ τῆς θρησκείας ἐκρατύνθη ἡ ἠθικὴ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐκ τοῦτου ἀπώλεσαν οἱ νόμοι μέγα μέρος τῆς ἀπανθρωπίας καὶ αὐστηρότητος αὐτῶν, καὶ κατενόησαν οἱ ἄρχοντες, χάρις εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι δύνανται νὰ κυβερνηθῶσιν οἱ ἄνθρωποι χωρὶς τῆς δουλείας. Ἐὰν λοιπὸν καταστραφῇ ἡ θρησκεία ὑπὸ τῆς ἀσεβείας, ἐπεται, φυσικῶς, νὰ ἀναγεννηθῶσι πάλιν τὰ κακά, ὅσα ἡ θρησκεία ἐθεράπευεν· αἱ κακίαι θέλουσι κατασταθῇ θρασύτεραι καὶ θέλει εἶσθαι ἀνάγκη νόμων σιδηρῶν, ἵνα δεσμεύτωσι τὸν ἀσεβῆ καὶ ἄθρησκον λαόν· τότε ἀντὶ ναῶν ἱερῶν, χρειάζονται εἰρκταὶ καὶ ἡσεμωτήρια, ἀντὶ ποιμένων καὶ πατέρων πνευματικῶν, στρατιῶται ἐνοπιοί, ἀντὶ τοῦ Εὐαγγελίου, κωδικοὶ ποινικοὶ τρομεροί, ἀντὶ πατρικῆς κυβερνήσεως, δεσποτεία τοῦ τρόμου· διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ συντήρησις τῆς κοινῆς τάξεως. Ἀλλὰ χωρὶς θρησκείας εἶναι ἀκαταδάμαστος, οὗτ' εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ δι' αὐτὸν ἀληθὴς ἐλευθερία, ἀλλ' ἀποστατῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ γενήσεται δουλος τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ τύραννοι κυρίως ἐγένοντο διὰ τοὺς ἀσεβεῖς.

Οὕτως, ἀδελφοί, καὶ ἐκ τοῦ ὑποδεστέρου μέρους θεωρουμένη ἡ θρησκεία, λέγω δηλαδὴ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς πρὸς τὴν κοινὴν εὐταξίαν καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, εὐρίσκεται ἀναγκαιοτάτη καὶ σωτηριώδεστάτη, καὶ καθὼς λέγει ὁ θεὸς Παῦλος· «Ἡ εὐσεβεία πρὸς πάντα ἐστὶν ὠφελίμος, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης·» (Α'. Τιμθ. δ'. 8)· ἀλλ' ὁ εὐσεβὴς ἄνθρωπος ὀφείλει κυρίως νὰ σέβηται καὶ νὰ διατηρῇ μετὰ ζήλου καὶ θερμότητος τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ πίστιν, ἐνστερνιζόμενος πάσας αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ἀφορῶν εἰς τὰ ὑψηλότερα, εἰς τὰ αἰώνια συμφέροντα τῆς ἀθανάτου αὐτοῦ ψυχῆς· αὕτη εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ζῶν τὴν αἰώνιον· αὕτη εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀποκειμένης ἡμῖν αἰωνίου μακαριότητος· δι' αὐτὰ εἶναι, καὶ πρέπει νὰ ᾔηται τὸ ἀντικείμενον τοῦ ζήλου καὶ τοῦ βαθυτάτου ἡμῶν σεβασμοῦ· δι' αὐτὸ ὀφείλομεν νὰ θυσιάζωμεν τα πάντα ὑπὲρ αὐτῆς. Αὕτη εἶναι ἡ πολυτιμωτάτη κληρονομία, ἣν κατέλιπον ἡμῖν πρὸς τὴν ἡμετέραν μακαριότητα οἱ ἀοίδιμοι πατέρες ἡμῶν, ἐγκατερέσχοντες εἰς πάντα τὰ δεινὰ ὑπὲρ αὐτῆς γενναίως, καὶ πολλὰ παθόντες, καὶ τὰ πάντα θυσιάσαντες, καὶ αὐτῶν τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἵνα καταλίπωσιν ἡμῖν τὸν σωτήριον τοῦτον θησαυρόν. Χρεὶς ἱερώτατον ἡμῶν εἶναι νὰ τὸν διατηρήσωμεν ἀκέραιον καὶ ἀνόθευτον, καὶ παραδώσωμεν

αὐτὸν τριούτον εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἐρχομένους· καὶ οὐαὶ ἡμῖν;
ἐὰν φανώμεν ἀπίστοι εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀγίας ταύτης καὶ
πατρῴας παρακαταθήκης! Μακρὰν λοιπὸν ἀφ' ἡμῶν ἡ ψυχρότης
καὶ ἀδιαφορία πρὸς αὐτήν, θερμαίνετω δὲ πάντοτε τὰς ἡμετέρας
καρδίας τὸ ἱερὸν πῦρ τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθεοῦ ζήλου, ἵνα καὶ
ἡμεῖς δι' αὐτῆς ἀπολαύσωμεν τῶν ἐπηγγελλόμενων ἡμῖν ἀγαθῶν
μετὰ δόξης αἰωνίου, τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
ὡς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν.

